

بسمه تعالی

پارک علم و فناوری استان فارس خبرنامه شماره ۸

پدافند غیرعامل عنصری است پویا و محرک، لذا باید همواره در صدر تلاش‌های علمی و پژوهشی قرار گیرد.

«مقام معظم رهبری مدظله العالی»

اولویت‌بندی حفظ جان نیروهای انسانی، به ترتیب زیر است:

۱- رهبران کشور

۲- نیروهای انسانی متخصص و ماهر

۳- سایرین

نمود عینی برنامه‌های دفاع غیرعامل در روسیه را می‌توان به بهترین نحو ممکن در شهر مسکو جستجو نمود. در اتحاد جماهیر شوروی سابق و روسیه کنونی اعتقاد بر آن است که جنگ هسته‌ای قطعاً روزی رخ می‌دهد. از این رو تمهیدات بسیار گسترده‌ای به منظور محافظت از غیرنظامیان پیش‌بینی شده است. این کشور تأکید اصلی خود را بر راهبرد بازدارندگی استدلال حفظ و بقای کشور به طور همزمان قرارداده است. البته پس از فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و علی‌رغم پایان رقابت هسته‌ای دوران جنگ سرد، سرمایه‌گذاری‌های کلانی در زمینه ایجاد پناهگاه‌های ضد هسته‌ای انجام شده و برنامه‌های دولت در راستای نوسازی تسلیحات و صنایع نظامی این کشور تنظیم شده است. در سال ۱۹۶۸، اتحاد جماهیر شوروی سابق مؤثرترین روش دفاع غیرعامل در برابر حملات هسته‌ای را پراکنده‌سازی مناطق صنعتی و تخلیه جمعیت شهرهای بزرگ اعلام نمود. بنابراین به ایجاد شهرهای اقماری و نیز پراکنده‌سازی صنایع در اطراف شهرهای بزرگ تا شعاع ۵۰ کیلومتری (جهت مصونیت از یک انفجار هسته‌ای یک مگاتنی در فاصله ۲۰ کیلومتری) توجه شد. همچنین سامانه‌های پیشرفته اعلام خطر به نحوی که فرصت کافی برای تخلیه جمعیت وجود داشته باشند، ضرورت یافتند. طبق برآوردها، بسته به فرصت باقی‌مانده تا وقوع حمله، تخلیه به صورت عمودی (در محل) و افقی (خارج از محل) پیش‌بینی شد. برای تسریع در تخلیه افقی شهر، به وجود شبکه‌های دسترسی عریضی نیاز بود. از این رو در شهر مسکو، خیابان‌ها عمدتاً بسیار عریض طراحی شدند تا در مواقع بحرانی، جمعیت بتواند به سرعت شهر را تخلیه کند. همچنین آثار یک حمله هسته‌ای از نظر شعاع و شدت تخریب در مناطق مختلف شهری محاسبه شده و براساس آن، شهر از نظر میزان و کیفیت توسعه آینده منطقه‌بندی گردید. بدین جهت یک شبکه جاده‌ای به دور شهر احداث گردید که برخوردار از ویژگی‌های زیر است:

۱- دسترسی‌هایی را که از درون شهر عبور می‌نمایند به یکدیگر متصل

می‌نماید.

۲- نزدیک پل‌های موجود در شهر تقاطع‌هایی وجود دارد.

۳- بزرگراه‌های بزرگی برای شهر طراحی شده است.

در خبرنامه شماره ۷ مبحث دفاع غیرعامل در برخی از کشورهای جهان را با تأکید بر کشورهای همسایه جمهوری اسلامی ایران با کشور پاکستان شروع کردیم. در این شماره از خبرنامه دفاع غیرعامل روسیه و برخی از کشورهای اروپایی را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

دفاع غیرعامل روسیه

روس‌ها شاید پیشروترین کشور در انجام اقدامات دفاع غیرعامل نباشند، اما بدون شک فعال‌ترین کشور در عرصه دفاع غیرعامل خصوصاً بعد از جنگ جهانی دوم محسوب می‌شوند. نمای شهرهای ساخته شده در این کشور از جمله شهرهای مسکو، لنین‌گراد و کی‌یف در کشور اوکراین به گونه‌ای طراحی و ساخته شده‌اند که بتوانند به عنوان مطمئن‌ترین پناهگاه برای مردم شهر قابل استفاده باشند. عمق بخش‌هایی از مترو شهر مسکو به ۶۳ متر می‌رسد. ظرفیت پذیرش پناهگاه‌های ویژه‌ای در عمق زیاد و در مکان‌هایی امن و حفاظت شده جهت مقامات سیاسی و نظامی ساخته شده است. روس‌ها در انجام اقدامات فریب و نیزنگ کم‌نظیرند. اجرای طرح‌های فریب در سال‌های پس از جنگ جهانی دوم شدت بیشتری گرفت.

برنامه‌های دفاع غیرعامل روسیه

۱- برنامه‌ریزی دفاع عامل و غیرعامل.

۲- تقویت و استحکام بخشی مراکز حیاتی و حساس.

۳- ساخت پناهگاه‌های عمیق زیرزمینی (برای مردم و مقامات دولتی).

۴- نگهداری اقلام و تجهیزات حیاتی در مناطق امن و پناهگاه‌های زیرزمینی.

۵- احداث پناهگاه‌های ضد بمب در مناطق موردنیاز.

۶- طراحی ریل‌های راه آهن متحرک (به منظور موشک‌های بالستیک).

۷- ساخت پست‌های فرماندهی و کنترل متحرک. گفته شده است که برنامه روسیه (شوروی سابق) در زمینه دفاع از غیرنظامیان، بزرگ‌ترین برنامه از نوع خود در جهان است که دو مقیاس مورد توجه قرار گرفته است:

الف- تأمین پناهگاه عمومی و جمعی

ب- تأمین محافظت فردی

روسیه (شوروی سابق) دارای یک برنامه جامع برای تخلیه مناطق شهری است. به طوری که طبق آن برای هر شهروند، یک جای ویژه و مشخص برای زمان تخلیه در نظر گرفته شده که در درون مزارع اشتراکی قرار داشته است.

بدین ترتیب دسترسی‌های اصلی درون شهری به سریع‌ترین نحو، امکان خروج از شهر را فراهم می‌نماید. بنابراین شبکه ارتباطی شهری، شکل ستاره‌ای به خود گرفت به نحوی که دسترسی به مجاری اصلی آن از هر جایی به سهولت ممکن می‌گردد. به منظور تخلیه عمودی به وجود پناهگاه‌های عمیق، وسیع و مقاوم در برابر حملات هسته‌ای نیاز بود. بر همین اساس، ایجاد شبکه عظیم متروی شهری مسکو مورد توجه قرار گرفت. در مسکو، ایستگاه‌های مترو بسیار وسیع هستند و برای مواقع اضطراری به وسیله درهای حفاظتی بسیار مستحکم بسته می‌شوند. به گفته خروشف، متروی مسکو بزرگ‌ترین شبکه پناهگاهی ضد بمباران در جهان است. علاوه بر بافت شهری و مترو مسکو از دیدگاه دفاع غیرعامل، دارای ویژگی برجسته دیگری نیز هست. این ویژگی را می‌توان «ایجاد استتار با استفاده از فضای سبز انبوه» معرفی نمود. این تکنیک ضمن دشوار نمودن عملیات شناسایی دشمن به دلیل ویژگی‌های طبیعی پوشش‌های گیاهی هرگونه عملکرد سامانه‌های راداری، ردیابی و هدف‌گیری دشمن را به میزان زیادی مختل و بی‌اثر می‌نماید و بالاخره از دیگر اقدامات این کشور در راستای دفاع غیرعامل می‌توان از آموزش‌های عمومی به منظور کسب آمادگی شخصی در مقابله با بحران از قبیل آتش‌سوزی‌ها، عملیات امداد و نجات و آموزش ویژه جوانان یاد نمود.

روسیه یکی از پیشرفته‌ترین کشورهای جهان در موضوع پدافند غیرعامل است. تمامی شهرهای روسیه به‌گونه‌ای ساخته شده است که در صورت جنگ می‌تواند به عنوان یک پناهگاه کاملاً مجهز عمل کند.

آلمان

آلمان‌ها پس از جنگ دوم جهانی رعایت اصول دفاع غیرعامل را با استفاده از تجربیات ارزشمند گذشته خود در دستور کار قرار دادند.

- ۱- تدوین قوانین، مقررات و حمایت‌های لازم از دفاع غیرعامل.
- ۲- تشویق مردم به ساخت پناهگاه‌های خصوصی و خانوادگی.
- ۳- طرح‌ریزی و ساخت پناهگاه‌های عمومی با قابلیت مقاومت در برابر سلاح‌های کشتار جمعی.
- ۴- ساخت پناهگاه‌های پیش‌ساخته توسط شرکت‌های مختلف تخصصی جهت منازل مسکونی با کاربردهای چند منظوره.

۵- استفاده از کلیه امکانات و نیز تشویق مشارکت مردمی در ساخت پناهگاه‌ها.

- ۶- استفاده دو منظوره از تأسیسات و پناهگاه‌ها و غیره.
- ۷- راهنمایی صرفه‌جویی و نظارت بر ساخت و ساز پناهگاهی.
- ۸- رعایت، کنترل و نظارت بر پراکندگی جمعیتی در تقسیم امکانات حفاظتی.

- ۹- رعایت اصل عدم تمرکز در پناهگاه‌ها و سکونت‌گاه‌ها.
- ۱۰- تدوین آمایش استقرار شهرها در عرصه سرزمین با هدف توزیع متوازن شهرهای کوچک و متوسط بعد از جنگ جهانی دوم.
- ۱۱- قابلیت مقاومت پناهگاه‌ها تا حد امکان در برابر سلاح‌های کشتار جمعی سند راهبردی دفاع غیرعامل کشور ۱۳۸۵.

سوئیس

سوئیس سال‌هاست که توانسته است جمعیت خود را نسبتاً ثابت نگه دارد. این کشور علیرغم اتخاذ سیاست بی‌طرفی و به دور از گرایش‌های سیاسی و

نظامی شرق و غرب و برخورداری از اقتصادی قوی و شدیداً برنامه‌ریزی شده، با ملحوظ نظر قراردادن تجربیات حاصل از جنگ جهانی اول و دوم، همواره در جهت تجهیز و تقویت نیروهای مسلح خود تلاش نموده و دارای ارتشی (نظامی و شبه‌نظامی) حدود ۷۰۰ هزار نفر است. این کشور رعایت اصول و قواعد دفاع غیرعامل را به موازات تقویت نیروهای مسلح خود با دقت تمام در دستور کار قرار داده و اقداماتش به تناسب جمعیت و وسعت این کشور در اروپا نمونه است. در سوئیس اقدامات دفاع از غیرنظامیان و خدمات اجباری مرتبط به آن از سه اصل کلی زیر پیروی می‌نماید:

اصل اول: فارغ از هر گونه تصویر پیش‌فرض از جنگ احتمالی آینده باشد. به منظور دستیابی به اصل اول می‌بایست شش اصل فرعی دیگر مورد توجه قرار گیرد که عبارتند از:

۱- یک پناهگاه برای هر شهروند سوئیس: به دلیل غیرقابل پیش‌بینی بودن مکان وقوع حمله و نشر آثار سلاح‌ها، دفاع غیرعامل باید قادر به تامین پناهگاه برای تک‌تک شهروندان سوئیس در هر لحظه باشد.

۲- باید امکان حضور سریع شهروندان در پناهگاه‌ها توسط شهروندان وجود داشته باشد.

۳- مکان‌های خصوصی در هر پناهگاه وجود داشته باشد.

۴- پناهگاه‌ها می‌بایست، مقاوم و در عین حال به نحوی که از همه جهت محافظت شده باشند، ساخته شوند.

۵- هیچ‌گونه تخلیه جمعیت انجام نخواهد گرفت: به دلیل قدرت تخریبی زیاد و مدت نامعلوم استمرار آثار سلاح‌های کشتار جمعی، هیچ جایی امن نخواهد بود. بنابراین مؤثرترین ابزار برای زنده ماندن، استقرار در درون پناهگاه و نه تخلیه محل از جمعیت است. تنوع به معنای به کارگیری طیف متنوعی از اقدامات ساختمانی و سازمانی است که مانع از تحمیل ضربات سخت مهاجمان و در نتیجه از بین بردن کلیه اقدامات محافظتی موجود می‌شود.

اصل دوم: جنبه مقرون به صرفه اقتصادی بودن آن می‌بایست رعایت شود. مطابق اصل دوم، شش اصل فرعی ذکر شده در زیر باید رعایت گردد:

۱- محافظت مطلق و صددرصد وجود ندارد، ولی محافظت کارآمد دست یافتنی است.

۲- اقدامات حفاظتی باید هماهنگ با یکدیگر باشند.

۳- از تمام قابلیت‌های حفاظتی باید به بهترین نحو ممکن استفاده نمود: بیشتر پناهگاه را در صورتی که زیرزمین‌ها و دیگر ساخت و سازهای بنیادی زمان صلح ترکیب شوند. می‌توان به روش مقرون به صرفه‌تری احداث نمود.

۴- در دوره‌های خطر باید برنامه‌ریزی اضطراری صورت گیرد.

۵- پیشگیری بهتر از درمان است.

۶- تطابق‌پذیری و سازگاری: اقداماتی که برخاسته از نیازهای زمان جنگ هستند، باید انعطاف‌پذیر باشند.

مطابق اصل سوم، لازم است به منظور مواجهه صحیح با شرایط جنگی و فشارهای روحی ناشی از آن، به نیازهای انسان در شرایط زندگی در پناهگاه توجه شود.

منبع: قاسمی، ح. ۱۳۹۵. گذری تاریخی بر دفاع غیرعامل. ویژه‌نامه هفته پدافند غیرعامل، نشریه چشم‌بیدار، ۲۸-۳۳.